

ИГРИ ПОД МАСКИ ВО МАЛЕШЕВИЈАТА – СОВРЕМЕНИ АСПЕКТИ

DANCES UNDER MASKS IN MALESHEVIA – CONTEMPORARY ASPECTS

Христијан НИКОЛОВСКИ • Hristijan NIKOLOVSKI

ДМБУЦ “Илија Николовски-Луј”, Скопје,
Северна Македонија

State Music and Ballet Education Centar “Ilija Nikolovski-Luj”, Skopje,
North Macedonia

hristijan.nikolovski@ugd.edu.mk

АПСТРАКТ

Игрите под маски во малешевијата познати како Бамбурци во овој труд ќе бидат прикажани и објаснети во нивната првобитна состојба, но и во денешната, современа форма на одржување. Разликата од некогаш и денес е во тоа што денес сè се одвива на еден поинаков начин, во едни поинакви рамки на карневал, со некои разлики во маските и употреба на современи материјали при нивната изработка. Гледано од етнохореолошки аспект, важно е тоа што овие игри под маски го задржале она традиционалното при нивното изведување на игрите, а со тоа и обредот на некој начин, ден денес продолжува да живее.

КЛУЧНИ ЗБОРОВИ

Учесници; маски и реквизити; игри под маски; карневал;

ABSTRACT

In this thesis, the dances under masks in the maleshevija known as Bamburci will be shown and explained in their original state, but also in today's, modern form of maintenance. The difference between then and now is that today everything takes place in a different way, in a different framework of carnival, with some differences in the masks and the use of modern materials in their production. Seen from an ethno-choreological point of view, it is important that these dances under masks kept what was traditional in their performance of the dances, and thus the rite in a way continues to live today.

KEY WORDS

Participants; masks and props; dances under masks; carnival;

ВОБЕД

Традиционално секоја година, на Свети Јован (20 Јануари) во Малешевијата, поточно во село Ратево се одржувал познатиот обред под маски *Ратевски Бамбурци*. Најважно за нас е тоа што обредот стар повеќе од петстотини години успеал да опстои се до ден денес, задржувјќи ги своите основни карактеристики, но со постепена еволуција во денешниот карневал. Самите почетоци на карневалот се наоѓаат во 2008 год. Тогаш всушност е формирано здружение на граѓани од село Ратево под чија организација е и самиот карневал Ратевски Бамбурци. Карактеристично е тоа што идејата за формирање на вакво здружение била да се заштити самиот обред и да придонесе за негово зачувување. Во таа смисла за да го направи карневалот што по примамлив за останатите учесници, здружението започнува да организира натпревар а со тоа и да доделува награди за прво, второ и трето освоено место. Како најчести гости од Македонија биле присутни прилепските *Мечкари* од Прилеп, *Цоломарите* од село Бегниште, *Суроваскарите* од село Звегор, *Василичарите* од село Вевчани а од странските земји најчести се групите од Бугарија и Србија.

ТРАДИЦИОНАЛЕН КОНТЕКСТ

На теренот од нашите соговорници добивме податоци дека уште од најстаро време, на Јованден, поголема група од околу триесет до четириесет млади момчиња, но и постари мажи се маскирале односно се правеле во *Бамбурци*.

INTRODUCTION

Traditionally, every year, on St. John (January 20) in Maleshevia, more precisely in the village of Ratevo, the famous ceremony was held under the masks of *Ratevski Bamburci*. The most important thing for us is that the ritual that is more than five hundred years old has managed to survive to this day, keeping its basic characteristics, but with a gradual evolution into today's carnival.

The very beginnings of the carnival can be found in 2008. Then, in fact, an association of citizens from the village of Ratevo was formed, under whose organization the *Ratevski Bamburci* carnival itself is organized. It is characteristic that the idea of forming such an association was to protect the rite itself and to contribute to its preservation. In that sense, in order to make the carnival as attractive as possible for the rest of the participants, the association starts organizing a competition and thereby awarding prizes for first, second and third place. The most frequent guests from Macedonia were the *Mechkari* from Prilep, the *Dzolomari* from the village of Begnište, the *Surovaskari* from the village of Zvegor, the *Vasilichari* from the village of Vevcani, and from foreign countries the groups from Bulgaria and Serbia were the most frequent.

TRADITIONAL CONTEXT

In the field, we received information from our interlocutors that since ancient times, on Jovanden, a large group of about thirty to forty young men, but also older men, disguised themselves, that is, they pretended to be *Bamburci*.

Најкарактеристични маски за самите Бамбурци биле овчите кожи кои сами си ги изработувале преку текот на целата година и клопотарците кои за тој ден ги ваделе од стоката. Авторот Константинов во својата статија *Кон проучувањето на маските во зимските обичаи во Македонија* зборува за бамбурците од село Ратево и истакнува дека особено занимливи се зооморфните сурати (ликови) што претста-вуваат реално разни диви и домашни животни (Константинов, 1975: 375–378). Освен овие специфични маски во групата на бамбурците се среќавале и невеста, младоженец, дедо, баба, мечка, мечкар и поп. Од повеќе куќи од кај што се правеле, во раните утрински часови, уште пред изгрејсонце излегувале по десетина момчиња и се собирале на сред село (*мегдане*). Присутни биле и зурлите и тапаните (тапањето) кои биле главна инструментална придружба карактеристична за Малешевијата (Пајтонџиев, 1973). Таму ги започнувале своите обредни игри под маски чија функција и симболика била да ги избркаат злите сили и болести како од самите нив така и од целото село. Карактеристично во овие игри под маски било тоа што бамбурците освен своите специфични Џамалџиски игри кои се изведувале без инструментална придружба слушајќи се само вревата од свонците и клопотарците, ги играле и останатите ора познати од пределот Малешево. Најпознати такви ора се *Канталено*, *Чангулово*, *Малешевско*, *Оцово*, *Пантево*, *Четворка* и *Елено моме* (Јаневски, 2013: 66). Покрај игрите што ги изведувале на сред село (*мегдане*)

The most characteristic masks for the *Bamburci* themselves were the sheep skins that they made themselves throughout the year and the beggars that they took out of the cattle for that day. In his article *Towards the study of masks in winter customs in Macedonia*, the author Konstantinov talks about the *Bamburci* from the village of Ratevo and points out that the zoomorphic figures (characters) that realistically represent various wild and domestic animals are particularly interesting (Константинов, 1975: 375–378). In addition to these specific masks, the group of *Bamburci* also have a bride, a groom, a grandfather, a grandmother, a bear, a bearer and a priest. In the early hours of the morning, even before sunrise, a dozen boys came out of several houses from where they were made and gathered in the middle of the village (*megdane*). Also present were *zurli* (wind traditional instrument) and *tapani* (traditional instrument drum), which were the main instrumental accompaniment characteristic of the *Maleshevia* (Пајтонџиев, 1973).

There they started their ritual dances under masks whose function and symbolism was to drive away evil forces and diseases both from themselves and from the whole village. It was characteristic of these dances under masks that the *Bamburci*, apart from their specific *Dzamaldjiski* dances, which were performed without instrumental accompaniment, listening only to the noise of bells and beggars, also played other dances known from the Maleševo area. The most famous such dances are *Kantaleño*,

бамбурците шетале низ цело село и влегувале од куќа во куќа повторно со истата цел, да го избркаат лошото. Обредот продолжувал така сè до вечерта, а неговото завршување го навестувале изморените бамбурци кои полека почнувале да ги откриваат своите лица и да ги соблекуваат кожата на сред село. Меѓутоа паѓањето на ноќта е таа што го означува конечното завршување на игрите под маски. Ивица Јордановски ни раскажа и за денешно време, кога почнуваат да се растураат бамбурците:

Е после вече при крае ка че ти досади маската, значи ти вече ако не мош да издржиш, ако искаш сам да си те видат оти си ти, да те познаат другите свет оти си бамбурец, че си се растуриш¹.

СОВРЕМЕНИ АСПЕКТИ

Процесите кои што се случуваат низ текот на годините во самото општество предизвикуваат значајни промени кои се случуваат како на општествен така и на културен поглед. Имено, општествените процеси доведуваат и до значајни промени во традиционалната култура опфаќајќи ги и обредите под маски (Кузманова-Петрова, 2008: 5). Промените се забележани кај сите клучни елементи кои го карактеризираат обредот, односно постојат видливи разлики во самите маски и реквизити, во просторот на

Changulovo, Maleshevsko, Odjovo, Pantevo, Chetvorka and Eleno mome (Јаневски, 2013: 66). In addition to the dances they performed in the middle of the village (*megdane*), the *Bamburci* walked around the whole village and entered from house to house again with the same goal, to drive away the bad. The ritual continued like this until the evening, and its end was signaled by the tired *Bamburci* who slowly began to reveal their faces and take off their skins in the middle of the village. However, it is nightfall that marks the final end of the masked dances. Ivica Jordanovski also told us about today's time, when the *Bamburci* are starting to disperse:

Well, at the end of the day, you'll get bored of the mask, so if you can't stand it anymore, if you want to be seen for who you are, for others to know you as a bumburec, you're going to tear yourself apart¹.

MODERN ASPECTS

The processes that take place over the years in society itself cause significant changes that take place both socially and culturally. Namely, social processes also lead to significant changes in traditional culture, including masked rites (Kuzmanova-Petrova, 2008: 5). The changes are observed in all the key elements that characterize the rite, that is, there are visible differences in the masks and props, in the space where the rite is performed and in the number and type of participants, shown in detail in the text below. On

¹ Информатор: Јордановски Ивица од с. Ратево, роден 1989, сопствени теренски истражувања. • Informant: Ivica Jordanovski, born on 1989 in Berovo, lives in the village Ratevo, own field research.

кој што се изведува самиот обред и во бројот и типот на учесници, детално прикажани во текстот подолу. Од друга страна пак можеби токму овие промени придонеле и за преименување на обредот и добивање на еден малку поинаков изглед. Според авторот Драгица Митрова првобитната суштина на многу такви обичаи денеска или е заборавена или избледела, особено изворната. Меѓутоа, гледајќи од етнолошки и етнокорелолошки аспект, најважно е тоа што и покрај овие многубројни промени за кои што ни зборуваа соговорниците при нашите теренски истражувања, сепак основата и суштината на самиот обред се повторно исти. Иако во форма на карневал со натпреварувачки карактер, главна цел на маските е да изгледаат што пострашно за да ги избркаат лошите сили и болестите од самите нив, од куќите, па и од целото село, а наспроти тоа да обезбедат плодност и благосостојба во новата година (Константинов, 1975: 375-378).

Кога започнуваме да зборуваме за разликите, како клучна би ја издвоиле разликата во самите учесници. Имено, на терен добивме податоци дека уште од најстаро време како учесници во обредот се јавувале исклучиво само мажи, но постепено како што минувало времето обредот станувал интересен и за жените. За прв пат соговорниците се сеќаваат дека жена се маскира во текот на педесетите години на XX век, меѓутоа тоа не значи дека од тогаш и жените можат слободно да се маскираат. Имено, иако се случило жена да се направи бамбурец, таа не

the other hand, perhaps these changes also contributed to renaming the rite and obtaining a slightly different appearance. According to the author Dragica Mitrova, the original essence of many such customs has either been forgotten or has faded, especially the original one. However, looking from an ethnological and ethnochoreological point of view, the most important thing is that despite these numerous changes that the interlocutors told us about during our field research, the basis and essence of the rite itself are still the same. Although in the form of a carnival with a competitive character, the main purpose of the masks is to look as scary as possible to drive away evil forces and diseases from themselves, from the houses, and even from the whole village, and on the other hand, to ensure fertility and well-being in the new year (Константинов, 1975: 375-378).

When we start talking about the differences, we would single out the difference in the participants themselves as key. Namely, in the field, we received data that from the earliest times, only men appeared as participants in the rite, but gradually, as time passed, the rite became interesting for women as well. For the first time, the interlocutors remember that a woman disguised herself during the fifties of the 20th century, but that does not mean that women can freely disguise themselves since then. Namely, although it happened that a woman became a *Bamburec*, she was not

била прифатена од останатите бамбурци, па штом била откриена веднаш и натрчувале да ја растураат. Таков пример ни раскажа нашата соговорничка Мара Цикарска која некогаш и самата била бамбурец². За слободното учество на жените во обредот можеме да зборуваме од кога обредот под маски се преименува во карневал. Меѓутоа, повторно треба да напоменеме дека и сега жените не смеат да се јават како главни улоги во карневалот.

Друга клучна разлика карактеристична за самите учесници е тоа што со самото преименување во карневал во село Ратево почнуваат да доаѓаат и други групи од таков вид, како од земјата така и од странство, но истите имаат многу поразлична цел од вистинската. Имено, главен факт е дека мотивот за учество на денешните учесници е освојувањето на награда, а основната функција што ја носи карневалот е ставена на второ место. И нашиот соговорник ја спомна наградата како мотив за што поинтересна маска:

Тиа маски ги прајме са за, за награди³. Покрај погоре споменатите промени, значителни промени се јавуваат и кај самите маски. Тука е важно да кажеме дека повторно во основата се јавуваат кожата и клопотарците, меѓутоа сега со додадени современи реквизити. Поточно, иако целата маска на бамбурците се состои од кожа,

accepted by the other *Bamburci*, so as soon as she was discovered, they immediately rushed to break her up. Such an example was told to us by our interlocutor Mara Cikarska, who was once a *Bamburec*². We can talk about the free participation of women in the rite since the masked rite was renamed carnival. However, we should mention again that even now women are not allowed to play the main roles in the carnival.

Another key difference characteristic of the participants themselves is that with the mere renaming of the carnival in the village of Ratevo, other groups of this kind begin to come, both from the country and from abroad, but they have a very different goal from the real one. Namely, the main fact is that the motive for the participation of today's participants is to win a prize, and the basic function of the carnival is placed in second place. And our interlocutor mentioned the award as a motive for the most interesting mask:

We use those masks for prizes³. In addition to the changes mentioned above, significant changes also occur in the masks themselves. Here it is important to say that skins and beggars appear again at the base, but now with added modern props. More precisely, although the entire mask of the *Bamburci* consists of leather, today, unlike before, when the

² Информатор: Цикарска Мара од с. Ратево, родена 1933, омажена во с. Ратево, сопствени теренски истражувања. • Informant: Mara Cikarska, born 1933. in village Ratevo, married in the village of Ratevo, lives in the village. Ratevo, own field research.

³ Информатор: Папалиски Кирил од с. Ратево, роден 1990, сопствени теренски истражувања. • Informant: Kiril Papaliski, born 1990. In Berovo, live in the village Ratevo, own field research.

денес за разлика од порано кога самите учесници си ги обработувале суровите кожи, денеска повеќето користат готови штавени кожи, што не мирисаат. Како современи материјали за изработка на маските се доста застапени и синтетичките материјали како што се јамболии, кебиња и разни други наметки од сличен таков, готов материјал. Како што пишува авторот Константинов, бамбурците од село Ратево биле со карактеристични зооморфни ликови што претставувале доста реално разни домашни и диви животни (Константинов, 1975: 377). Денес иако повеќето ги задржуваат истите карактеристики и повторно се со зооморфни ликови, основните разлики во маските на прв поглед се тоа што некои од бамбурците изгледаат многу повисоко, а тоа е резултат на тоа што освен кожата употребуваат и *скелиња* (дрвени рамки) високи околу метар и половина, кои ги ставаат на рамениците. При самата изработка на истите користат и разни лепила и други современи помагала.

Освен промените кај маските на самите бамбурци, промени се јавуваат и во самата костимографија кај останатите улоги во карневалот како што се невестата и младоженецот. Имено, некогашната облека што ја носела невестата сега е заменета со современа невестинска облека, младоженецот денес носи елегантно одело, а кај дедото, бабата и попот не се забележуваат некои позначајни разлики во костимите.

participants themselves processed the raw hides, today most use ready-made tanned hides, which do not smell. As modern materials for making masks, synthetic materials such as jambolii, blankets and various other robes made of similar, ready-made material are quite common. As the author Konstantinov writes, the *Bamburci* from the village of Ratevo had characteristic zoomorphic characters that represented quite realistically various domestic and wild animals (Константинов, 1975: 377). Today, although most retain the same features and again have zoomorphic characters, the main differences in the masks at first glance are that some of the *Bamburci* look much taller, and this is the result of the fact that in addition to skins, they also use scaffolding (wooden frames) about a meter high and a half, which they put on their shoulders. Various glues and other modern aids are used during the actual production of the same.

Apart from the changes in the masks of the *Bamburci* themselves, changes also occur in the costume design of the other roles in the carnival, such as the bride and the groom. Namely, the former clothes worn by the bride have now been replaced by modern bridal clothes, the groom today wears an elegant suit, and there are no significant differences in the costumes of the grandfather, grandmother and grandfather.

Друга специфична разлика се јавува во постепено изоставување на куќите од обредот. Точен податок за тоа од кога точно престанува посетувањето на куќите од страна на бамбурците, на теренот не најдовме. Сите одговараа дека не било многу одамна и било уште пред преименувањето на обредот во карневал. Денешните бамбурци повторно уште ноќта пред изгрејсонце излегуваат од куќите и сабајлето се собираат на сред село (*мегдане*) и наместо да почнат со обиколка по куќите од селото тие како домаќини ги пречекуваат своите гости.

Во музичкиот инструментариум кој се среќавал кај игрите под маски некогаш, денес се забележани големи промени. Имено, ако некогаш без зурлите и тапаните (*тапањето*) не можело да се започне обредот, денес се е поинаку. Наместо зурлите и тапаните (*тапањето*) се повеќе се употребуваат современи фабрички инструменти како што се трубите, саксофоните, туби и лимениот тапан со чинела, односно цел блех оркестар. Дали тоа се должи на дефицитот на инструменталисти на традиционалните инструменти или пак нечија желба за нешто современо, соговорниците на теренот беа со различни ставови.

Гледано од етнохореолошки аспект, многу важно е тоа пак што во играта на бамбурците нема значителни промени, односно бамбурците на ист начин ги изведуваат своите специфични Џамалциски игри и ората карактеристични за етничкиот предел Малешево. Најпрвин

Another specific difference occurs in the gradual omission of houses from the rite. We did not find exact data on when the *Bamburci* stop visiting the houses in the field. Everyone answered that it was not long ago and it was even before the rite was renamed carnival. Today's *Bamburci* leave their houses again the night before sunrise and in the morning they gather in the middle of the village (*megdane*) and instead of starting with a tour of the houses in the village they welcome their guests as hosts.

In the musical instrumentation that was found in the dances under masks, today, great changes have been observed. Namely, if once the ceremony could not be started without the *zurli* and *tapani*, today everything is different. Instead of *zurli* and *tapani* modern factory instruments such as trumpets, saxophones, tubas and tin drums with cymbals, i.e. a whole *blech* orchestra, are increasingly being used. Whether it is due to the lack of instrumentalists on traditional instruments or someone's desire for something modern, the interlocutors on the field had different views.

From an ethno-choreological point of view, it is very important that there are no significant changes in the dances of the *Bamburci*, that is, the *Bamburci* perform their specific *dzamaldjiski* dances and dances characteristic of the Malesevo ethnic area in the same way. First of all, their *dzamaldjiski* dance, and then

нивното *Џамалциско оро*, а потоа и *Канталено*, *Оцово*, *Чангулово*, *Пантево*, *Малешевско*, *Четворка*, *Елено моме* (Јаневски, 2013: 66), тие и ден денес ги играат со исти или слични стилски карактеристики. За разлика од порано ако поставеноста на играорците била според социјалниот статус, а традицијата на народните ора се образувала според половата припадност како што се среќава во литературата кај авторите Каличанин и Јаневски, денес промена се јавува во социјалниот аспект на играта, односно во ороото може да се приклучи кој сака, без разлика на возраста и полот (Каличанин, 1996: 61–67).

ЗАКЛУЧОК

Доколку денес отидете во село Ратево на 20 јануари, повторно ќе сретнете Бамбурци кои се предмет на истражување во овој труд. Разликата е во тоа што денес сè се одвива на еден поинаков начин, во едни поинакви рамки на карневал, со некои разлики во маските и употреба на современи материјали при нивната изработка. Гледано од етнокорееолошки аспект, важно е тоа што овие игри под маски го задржале традиционалното при нивното изведување на игрите, а со тоа и обредот на некој начин, ден денес продолжува да живее.

Kantaleno, *Odjovo*, *Changulovo*, *Pantevo*, *Maleshevsko*, *Chetvorka*, *Elenomome* (Јаневски, 2013: 66), they still play them today with the same or similar stylistic features. Unlike before, if the placement of the dancers was based on social status, and the tradition of folk dances was formed according to gender, as found in the literature of the authors Kaličanin and Janevski, today a change occurs in the social aspect of the dances, that is, in the dance it can anyone can join, regardless of age and gender (Каличанин, 1996: 61–67).

CONCLUSION

If you visit the village of Ratevo today, on 20 January, you will meet the *Bamburci*, which are a subject of this thesis. The difference today is that everything happens in a different way, in a way of a carnival. From an ethnochoreological point of view, it is important that these dances with masks kept their traditional form of performing the dances as well as the ritual, that persist to live until today.

Слика 1: Бамбурци во село Ратево, 1991 год.
Picture 1: Vamburci in the village of Ratevo, 1991.

Слика 2: Современи (видоизменети) маски
Picture 2: Modern (modified) masks

ЛИТЕРАТУРА • REFERENCES

- Јаневски, В. (2013). *Етнокореолошки карактеристики на македонските народни ора (по избрани примери)*. Скопје, Р. Македонија: Институт за фолклор „Марко Цепенков“
- Каличанин, Т. (1996). *Еден човек – многу песни – еден народ*. (посебни изданија, книга 26, стр. 60–67). Скопје, Р. Македонија: Институт за фолклор „Марко Цепенков“

- Константинов, Д. (1975). Кон проучувањето на маските во зимските обичаи во Македонија. *Македонски фолклор* (VIII/15-16), стр. 375–378, Скопје, Р. Македонија: Институт за фолклор „Марко Цепенков“
- Пајтончиев Г. (1973). *Македонски народни ора*, (книга 1 – орската народна традиција), Скопје, Р. Македонија: Македонска книга; Институт за фолклор „Марко Цепенков“

СОГОВОРНИЦИ • INFORMANTS

- Мара Цикарска, родена 07.08.1933 год., с. Ратево, омажена во с. Ратево, живее во с. Ратево. • Mara Cikarska, born August 7, 1933, village Ratevo, married in the village of Ratevo, lives in the village Ratevo.
- Ивица Јордановски, роден 31.10.1989 год. Во Берово, живеево с. Ратево. • Ivica Jordanovski, born on October 31, 1989. in Berovo, live in the village of Ratevo.
- Кирил Папалиски, роден 25.05.1990 год. Во Берово, живеево с. Ратево. • Kiril Papaliski, born on May 25, 1990. in Berovo, live in the village of Ratevo.
- Николчо Копев од село Секулица, роден 1943 год. - сопствени теренски истражувања. • Nikolcho Kopev from the village of Sekulica, born in 1943 - own field research.